

DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİM BAĞLAMINDA DİL BİLİM-ÇEVİRİBİLİM İLİŞKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Dr. Ayşe Banu KARADAĞ
Marmara Üniversitesi

Abstract

The aim of this paper is to question the relationship between translation studies and linguistics. The main problem which is the basis of questioning is how translation studies is positioned with respect to linguistics throughout history. In this context, the article entitled "The Name and Nature of Translation Studies" written by the pioneer of translation studies -James S. Holmes who is the first scholar to mention about "translation studies" - will be discussed. As it is known, the studies in the field of translation used to be done by the experts in linguistics before translation studies became an autonomous science. From this point of view, in this paper, it will be tried to explain how and with what kind of interactions between linguistics and translation studies in the world and Turkey are constructed both in the process of transition from translation to translation studies and at the end of this process.

Key words: Translation, translation studies, linguistics, comparative literature, interdisciplinarity, autonomous science, science of translating, department of translation and interpreting, Encyclopedia of Translation Studies, translation theory.

Bu bildirinin amacı, çeviribilimin dilbilim ile ilişkisini sorgulamaktır. Sorgulamanın temelini oluşturan ana sorunsal, ilk olarak gündeme geldiği dönemde çeviribilimin, dilbilime göre nasıl konumlandırıldığıdır. Bu konumlandırılış bağlamında, çeviribilim çıkış noktası olarak ele alınacak ve 1998 yılında yayımlanan, editörlüğünü Mona Baker'ın üstlendiği *Encyclopedia of Translation Studies* temel kaynak olarak kullanılacaktır. Söz konusu kaynakta yer alan "translation studies" maddesinden hareketle, dünyada ilk kez "çeviribilim"den söz eden James S. Holmes'un "Çeviribilimin Adı ve Doğası")

(“The Name and Nature of Translation Studies”) (1972) başlıklı makalesine yer verilecektir. Ayrıca çeviriden çeviribilime geçişi anlamlandırmak üzere, “çeviribilim” (“translation studies”) teriminin ilk olarak ileri sürüldüğü dönemdeki kavramsal yükü dikkate alınarak, Türkçe’deki terim oluşturma eyleminin gerekçeleri açıklanmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise, önceki bölümlerden edinilen verilerle, çeviribilimin doğası gereği her zaman “disiplinlerarası” bir kimlik taşıdığı ve taşıyacağı gerçeği üzerine görüş bildirilecektir.

1. “Çeviri”den “Çeviribilim”e Geçiş

1998 yılında yayımlanan *Encyclopedia of Translation Studies*’te (Routledge), editör Mona Baker tarafından kaleme alınan “translation studies” maddesine bakıldığında, “çeviribilim” teriminin nasıl kullanılageldiği açıklık kazanır. Baker söz konusu ansiklopedi maddesinde çeviri alanında yapılan çalışmaları inceleyen bilim dalının nasıl “çeviribilim” olarak adlandırıldığını şöyle açıklar:

“Çeviriyle ilgili çalışmaları ele alan akademik disiplin farklı zamanlarda farklı adlarla anılmıştır. Bazı bilim adamları bu alana “science of translation” (“çeviri bilimi”) (Nida 196, Wills 1977/1982), bazıları da “translatology” ya da Fransızca “traductologie” (Goffin 1971) olarak gönderme yapmayı tercih ederken, günümüzde en yaygın şekliyle kullanılan terim “translation studies”tir (“çeviribilim”). Kaynak niteliğindeki “The Name and the Nature of Translation Studies” [“Çeviribilimin Adı ve Doğası”] (1972/1988: 70) makalesinde James Holmes bir bütün olarak bu disiplini adlandırmak üzere standart bir terim şeklinde “translation studies”in (“çeviribilim”in) benimsenmesini ileri sürmüş ve bu terim onu izleyen bilim adamları tarafından kullanılagelir hale gelmiştir.” (Baker 2001: 277)

Sözü edilen ansiklopedi maddesinde Baker “çeviri”den “çeviribilim”e geçişe de değinir. Çeviriye ilginin insan uygarlığı kadar eski olduğuna dikkat çeken Baker, çeviri üzerine yazılanların -kendi deyimiyle “çeviri literatürü”- İ.Ö. I. yüzyıla kadar uzanmasına rağmen, akademik bir disiplin olarak çeviribilimin oldukça “genç” olduğunu, “tarihinin birkaç onyıldan geriye gitmediğini” vurgular. Baker’a göre, çevirinin bilimsel olarak ele alınması daha

gerilere gider. Ne var ki burada önemli bir fark söz konusudur; çünkü çeviri, kendi alanında değil de, karşılaştırmalı edebiyat ve karşılaştırmalı dilbilim alanlarında ele alınmaktadır. Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, çeviri üzerine sistematik araştırma yapılmaya ve çeviri kuramları geliştirilmeye başlanmıştır (Baker 2001: 277).

Baker'ın sözünü ettiği makale Holmes tarafından ilk kez 1972 yılında III. Uluslararası Uygulamalı Dilbilim Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuş, daha sonra da *Çevrilmiş! [Translated!]* adlı kitapta genişletilmiş şekliyle yayımlanmıştır¹ (Holmes 1988: 66-81).

Holmes'un makalesinin başlangıcında farklı bilim dallarının oluşmasına ilişkin bir alıntıya yer verilmiştir. Alıntının yapıldığı kişi Michael Mulkay'dir. Holmes, Mulkay'in "Bilimde Kültürel Büyüme" ["The Cultural Growth in Science"] (1969) başlıklı yazısından yaptığı bu alıntıyla, makalenin ilerleyen bölümlerinde çeviribilimin kuruluşu ve gelişmesine getirdiği ayrıntılı açıklamaların adeta çıkış noktasını oluşturur:

"Bilim, hakkında bilgimizin olmadığı yeni alanlar keşfederek kendini geliştirir." (Holmes'tan Mulkay 1988: 67)

Ayrıca Holmes, çeviribilimin "özerk" bir bilim dalı olarak ortaya çıkışını, bilimlerdeki ayrımlaşma konusundaki çalışmalarıyla tanınmış W.O. Hagstorm'un görüşleriyle açıklar. Hagstorm'a göre, bilim dünyasında yeni bir sorun ortaya çıktığında konuya yakın bilim dallarında çalışan araştırmacılar çözüm bulabilmek üzere, kendi uzmanlık alanlarında işe yaramış olan modelleri beraberlerinde getirirler. Bu paradigma ve modeller, saptanan yeni soruna uygulanır ve iki olası sonuç elde edilir. Birinci olasılık, sorunun kısmen çözülebilmesi, böylelikle de sorunun, daha önceki araştırma alanına yasal bir dal olarak eklenmesidir. İkinci olasılık ise, olumlu sonuçlara ulaşılamamasıdır; böylelikle de yeni yöntemlerin gerekliliği ortaya çıkar. Bu

¹ Çeviriden çeviribilime geçiş çerçevesinde Holmes'un makalesine, "Edebiyat ve Kültür Dizgesini Şekillendirmede 'İdeolojik' Açıdan Çevirinin ve Çevirmenin Rolü" başlıklı doktora tezinde ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir (Karadağ 2003). Ayrıca Bkz. "Çeviri Kuramları Bağlamında Çeviri Eğitimi Genel Bir Bakış" (Karadağ, *Litera* için yayıma hazırlanmakta).

durumda, çözümlü bulunamayan sorunu yeni yöntemlerle çözmeyi başaran araştırmacılarla yeni bir bilim dalının temelleri atılır.

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken konu, Holmes'un üzerinde durduğu "gerginlik"tir. Holmes'a göre, yeni alandaki araştırmacılarla, geçmişte bu bilim dalının oluşmasına katkıda bulunan bilim dalının araştırmacıları arasında bir gerginlik oluşur. Bu gerginlik ise, Hagstorm'a göre "yavaş yavaş yeni iletişim kanallarının kurulmasına ve bir bilim dalı ütopyasının, yani belli programlara, yaklaşımlara ve amaçlara ilişkin yeni ortak bir ilginin oluşmasına" yol açabilir. Böylelikle, bilim adamları ortaya çıkan yeni bilim dalıyla kendilerini özdeşleştirebilir ve üniversite çevrelerine ya da daha geniş toplumsal gruplara kendi görüşlerinin yasallaşması için başvurabilirler (Holmes 1988: 67). Holmes, çeviri için ikinci olasılığın gerçekleştiğini ileri sürerken önemli bir saptamada bulunur:

"Ne var ki bu konudaki görüşüme bazı bilim adamları, özellikle de bazı dilbilimciler karşı çıkabilirler. Yüzyıllar boyu bir grup yazar, birkaç filolog, edebiyat alanından birkaç uzman, hatta bir din bilimci ya da bu konuya olağan dışı bir ilgi duyan bir dilbilimcinin çeviriye gösterdiği rastlantısal ve istikrarsız ilgiden sonra, çeviri için bir dönüm noktası olan II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte bilim adamlarının konuya gösterdikleri ilgi sürekli arttı. Bu ilgi yaygınlaşıp pekiştikçe, yakın alanlardan, özellikle dilbilim, dilbilim felsefesi, edebiyat bilimlerinden çeviriye geçenler oldu. Bu alanlarla birlikte bilgi kuramı, mantık, matematik gibi çeviriye uzak bilim dallarında çalışan bilim adamları da, çözüm bekleyen sorun konusunda başarılı olmak üzere alanlarındaki paradigma, yarı-paradigma model ve yöntemleri beraberlerinde getirerek çeviri alanına geçtiler." (Holmes 1988: 67)

Holmes, çeviri süreci ve çeviri olgularıyla ilgili sorunlar konusunda yukarıda değinilen ikinci olasılığın gerçekleştiğini, ancak bu konudaki görüşüne bazı bilim adamlarının, özellikle de bazı dilbilimcilerin karşı çıkabileceğini ileri sürmüştür (Holmes 1988: 68).

Bilindiği üzere, geleneksel anlamda "dillerarası aktarım" olarak görülen çevirinin, dilbilim çerçevesinde ele alınması geçmişte görülen yaygın bir yaklaşımdır. Dilbilimin belli bir dönem içerisinde çeviriye destek verdiği

söylenbilir. Hatta bu destekle birlikte çeviriye ilişkin dilbilim üzerine temellenen birçok kuram (E. A. Nida, *Towards a Science of Translating [Bir Çeviri Bilimine Doğru]* (1964); J. C. Catford, *A Linguistic Theory of Translation [Dilbilimsel Bir Çeviri Kuramı]* (1965) vb.) üretilmiştir. Bu yönden bakıldığında, çevirinin bir bilim dalı haline gelmeden ve “meşruluğunu” kanıtlamadan önce, dilbilimden yararlandığı ve bunun olumlu bir gelişme olarak görülebileceği iddia edilebilir. Ne var ki, bu bakış açısı çerçevesinde çevirinin bir bilim haline gelmesi de bir şekilde önlenmiş olmaktadır; çünkü çeviri, bir yanda dilbilimden destek alırken, öte yanda destek aldığı bu bilim dalının öngördüğü çerçeveye içinde kısıtlandırılmaktadır.

Bu noktada, Jean René Ladmiral’ın *Traduire: Théorèmes pour la traduction* “Çevirmek: çeviri için Teoremler” adlı kitabından yola çıkarak bazı saptamalarda bulunulabilir. Bu kitabın 2002 yılında yeniden yayımlanan baskısına yazdığı “Önsöz”, Mehmet Rifat’ın hazırladığı *Çeviri(bilim) Nedir?* adlı kitapta “Genel Çeviribilim Sorunları” (çev. M. Rifat ve S. Rifat) başlığıyla sunulmuştur (2004). Bu “Önsöz”de Ladmiral, 1979 yılındaki ilk baskısı çıktığında, bilim dünyasında çevirinin farklı bir konumda olduğunu belirtmekte ve “çeviri olgularını özel bir biçimde konu edinecek” bir bilim dalının kurulmasına dikkat çekerek, kendisinin bu yüzden “çeviribilim [Fr. traductologie] terimine, özellikle de kavramına yaşama hakkı vermeye çalışanların arasında” yer aldığını açıklamaktadır. Ladmiral sözü edilen “Önsöz”de, geçmişteki dilbilim-çeviribilim ilişkisine şu şekilde değinir:

“İnsan bilimlerinin tarihiyle ilgili nedenlerden ötürü, çeviri sorun olarak ele alındığında (böyle bir şeye de ender olarak rastlanıyordu) dilbilim çerçevesi içinde incelendi. Bunun da bir mantığı vardı: Dilbilim çevirinin kesinlikle bağlantılı olduğu dilsel gerçeklikleri adlandırmayı ve kavramlaştırmayı sağlayan bir yöntem bilim ve bir terimler bütünü sunmaktaydı. Ama ancak geçici bir yaklaşımla çeviribilimin dilbilimin bir bölümü, bir alt dalı yapılması gerektiğine inanıldı. Ren ötesindeyse, çeviribilim Uygulamalı Dilbilimle [Fr. Linguistique Appliquée] bir tutulmaya çalışıldı.” (Ladmiral (çev. M. ve S. Rifat) 2004: 215)

Ladmiral ayrıca, geçmişte kendisinin çeviri üstüne dilbilim ağırlıklı bir söylem benimsemek durumunda kaldığını, ancak aynı zamanda “çeviribilimin

bağımsızlığını vurgulamak” ve bu da, dilbilimin bir alt dalı olmadığını söylemek zorunda kaldığını açıklar.

2. “Çeviribilim” (“Translation Studies”) Terimi

Çeviriden çeviribilime geçişi anlamlandırmak için öncelikle “çeviribilim”in ne anlama geldiğini araştırmak gerekir. Bu nedenle, ilk olarak bildirinin kaleme alındığı dil bağlamında bu terimin neden ve nasıl kullanıma girdiği araştırılacaktır. İkinci olarak, dünyada ilk kez Holmes tarafından kullanılan bu terimin o dönem içerisinde ne tür kaygılarla üretildiği irdelenecektir. Daha sonra ise, terimin ilk olarak üretildiği dönemdeki kavramsal yükü de dikkate alınarak, Türkçe’deki terim oluşturma eyleminin gerekçeleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Türkçe’de “Çeviribilim” Terimi

Türkçe’de “çeviribilim”² teriminin kullanımına bakılacak olursa, çeviribilim alanında şimdiye kadar yapılan tek terimce çalışması Işın Bengi-Öner’e aittir. *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü* (2001) adlı İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce karşılaştırmalı terimce çalışmasının tartışma bölümünde Bengi-Öner, Eugene Nida’nın kullandığı “science of translating” ifadesi ile, Holmes’un -ve onu izleyen Toury gibi diğer bilim adamlarının- kullandığı “translation studies” terimi arasındaki farklılıklara değinir (Bengi-Öner 2001: 66-68). Bengi-Öner’e göre, “science of translating” ifadesine Nida’nın *Bir Çeviri Bilimine Doğru [Towards a Science of Translating]* adlı kitabının adlandırılışında rastlanır. Bengi-Öner bu terimin Türkçe karşılığını önermeden önce Nida’nın kitabının temel özelliklerini açıklamayı uygun görür. Bengi-Öner’e göre Nida bu kitabında, kendi gününde dilbilim ve iletişim alanlarında yapılan çalışmalardan faydalanarak bir çeviri kuramı sunar ve bu kuramın amacı çeviri sürecini yönlendirmektir (Bengi-Öner 2001: 67). Holmes’un sözü edilen

² “Translation studies” teriminin karşılığı olarak Türkçe’de “çeviribilim” teriminin kullanımı onay görmüş bulunmaktadır. Bunun en güzel kanıtı, bu alanda yapılan çalışmalarda, yazılan kitaplarda “çeviribilim” teriminin yer almasıdır (Bkz. *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?* (Bengi-Öner 1999); *Çeviriden Çeviribilime* (Eruz 2003); *Çeviribilime Giriş* (Yazıcı 2001); *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları* (Yazıcı 2005) vb. Ayrıca, Boğaziçi Üniversitesi’ndeki “Mütercim-Tercümanlık” Bölümü’nün 2004 yılından bu yana “Çeviribilim” Bölümü olarak adlandırılması, bu terimin sözü edilen alanda benimsendiğini gösteren önemli bir ek kanıttır.

makalesine de gönderme yapan Bengi-Öner sonuç olarak şöyle bir saptamada bulunur:

“Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı gibi, *science of translating* ifadesi bilim dalını tek bir alan olarak gördüğü kuram ve uygulama ile sınırlandırmıştır. *Translation studies* ise bilim dalının alanlarını üçlü bir model halinde sunar. Bu modellerde alanlar sürekli etkileşim halindedir. Kısaca, bu iki yaklaşımı İngilizce’de olduğu gibi Türkçe’de de iki ayrı ifadeyle karşılayacak olursak, *science of translating* ifadesini, elimizdeki bilgileri göz önünde bulundurarak *çeviri bilimi*, *Translation studies* ifadesini ise *çeviribilim* biçiminde Türkçeleştirebiliriz.” (Bengi-Öner 2001: 68)

Bu noktada, Bengi-Öner’in Nida’nın *Bir Çeviri Bilimine Doğru [Towards a Science of Translating]* adlı kitabına ve Holmes’un (“Çeviribilimin Adı ve Doğası”) (“The Name and Nature of Translation Studies”) başlıklı makalelerini birinci elden incelemek gerekir. Nida *Bir Çeviri Bilimine Doğru [Towards a Science of Translating]* adlı kitabında “çeviri bilimi”nin amacının bir dilden başka bir dile yapılan ileti aktarımını betimlemek olduğunu söyler (Nida 1964: 3). Nida’ya göre, “çeviri bilimi” çalışmalarının betimleyici olmasının nedeni, “dilbilimin betimleyici bir bilim dalı olmasıdır”. Bu nedenle dilsel bir iletinin aktarımı ile sınırlı olan çeviri etkinliği de, dilbilimin izini sürmeli ve betimleyici olmalıdır. Nida’nın oluşturduğu çeviri kuramının temelinde Noam Chomsky’nin üretici dilbilgisi modeli bulunmaktadır. Chomsky’nin modeli, kaynak dilde üretilmiş, “tek” bir şekilde anlamlandırılan iletinin erek dile nasıl aktarılacağı sorusuna gerekli yanıtları vermektedir (Nida 1964: 9). Bu bağlamda, “çeviri bilimi”nin, bir dilbilim kuramına dayanması gerektiğini savunan Nida’nın çeviri tanımında dil(bilim)sel boyutun öne çıktığı söylenebilir.

2.2. İngilizce’de “Çeviribilim” (“Translation Studies”) Terimi

Holmes sözü edilen makalesinde ise, bazı uzmanların, çeviribilimin karşılaştırmalı terminoloji ve sözcükbilimle örtüştüğünü, bazılarının ise çeviribilimin uygulamada karşılaştırmalı dilbilimle aynı konuları kapsadığını

düşündüğünü; ayrıca bir başka uzman topluluğuna göre de çeviribilimin, çeviri kuramıyla aynı anlama geldiğini ifade eder (Holmes 1988: 71).

Holmes'a göre, doğrudan kendi alanı dışında yapılan uygulamaların dışında, kendi amaçları doğrultusunda yapılan araştırmaları kapsayan "saf" bir araştırma alanı olarak çeviribilimin iki temel amacı vardır: "ilk önce çeviri eylemi ve çeviri olgularını, deneyim dünyamızda karşımıza çıktıkları şekilde betimlemek, daha sonra da bu olguların öngörülmesi için genel ilkeler oluşturmak". Çeviribilimin bu amaçları gerçekleştirmeye çalıştığı iki temel dalın da şu şekilde adlandırılabilceği öne sürülmüştür: "betimleyici çeviribilim" ("BÇ") ("descriptive translation studies" - "DTS") ya da "çeviri betimleme" ("ÇB") ("translation description" - "TD") ve "kuramsal çeviribilim" ("KÇ") ("theoretical translation studies" - "THTS") ya da "çeviri kuramı" ("ÇK") ("translation theory" - "TTh") (Holmes 1988: 71).

Belirtilen bu çerçevede Holmes "çeviri"ye, yani yeni kurulmaya başlayan bu bilim dalına, kendi konusunun adıyla, başka bir deyişle "çeviri" olarak değinmeye devam edilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Etkin bir son ek olan "-loji" ile biten terimlere koşut olarak "bilimsel" terimler üretmek kaygısıyla birkaç denemenin yapıldığı, örneğin Roger Goffin'in İngilizce'de "translatology", Fransızca'da da bu terime benzer "traductologie" terimlerinin kullanılmasını önerdiği, ancak saf dili savunuların, hem "-loji" son ekin Yunanca'dan geldiği için, hem de önerilen terimin kökü Klasik Latince'den değil de, Yeni Latince'deki "translatio" ya da Rönesans Dönemi Fransızcası'ndaki "traduction" olduğu için, dillerinin bu şekilde üretilen uygunsuz terimlerle kirletilmesine karşı çıktıkları anlatılmıştır. Bu karşı çıkışın beraberinde bir çözüm getirmediği, konuyu -çeviriyi- üniversite çevrelerine, hatta toplumun "daha geniş kitlelerine" ulaşmasını sağlarken "eğretileme bilimi" ("metaphorology"), "deyimbilim" ("metaphraseology") ya da "deyişbilim" ("metaphrastics") gibi terimlerin çözüm üretmede pek yarar getirmediği, "translatistics" ya da "translistics" gibi başka önerilerin de görece olarak daha "kolay" anlaşılabilir buldukları, ancak daha "iyi" olmadıkları belirtilmiştir (Holmes 1988: 68).

Bu önerilerin dışında, Holmes'a göre, geçen yıllarda ortaya atılan, daha klasik olarak nitelendirilebilecek iki farklı terim önerisi, çeviri alanını bir bilim

dalı olarak adlandırmada büyük önem taşımaktadır. Bunlardan biri ilk olarak “uzun” bir şekilde sunulmuştur: “çevirinin kuramı” (“theory of translation”). Bu terimin Fransızca ve Almanca’daki karşılıkları “théorie de la traduction” ve “Theorie des Übersetzens” aynı şekilde uzundur. İngilizce’de ve Almanca’da kullanılan bu terimler zaman içerisinde değişikliğe uğramış ve kullanıcılar tarafından “çeviri kuramı” (İngilizce’de “translation theory”, Almanca’da ise “Übersetzungstheorie”) şeklinde kısaltılmıştır. Holmes, önerilen bu terimlerin belirli bir zaman için işe yaradığı, ancak ileride de işe yaramaları için gerçek anlamında kullanılmaları gerektiğini vurgulayarak, bir bilim dalı olarak çeviri alanında birçok değerli çalışma ve araştırmanın yapıldığını, bu çalışmaların ve araştırmaların sayısının artırılması gerektiğini, ancak çeviri kuramlarının oluşturulmasıyla bunlar arasında bir ilgi olmadığını belirtmiştir (Holmes 1988: 68).

Holmes tarafından klasik olarak nitelendirilen ve hatta yukarıda değinilen birinci terim önerisine göre daha başarılı kabul edilen ikinci terim önerisi Almanca’da üretilen “Übersetzungswissenschaft” terimidir. Bu terim Almanca’daki “Sprachwissenschaft” (“Dilbilim”) ve “Literaturwissenschaft” (“Edebiyat Bilimi”) ve birçok başka bilime (“wissenschaften”) koştur bir biçimde oluşturulmuştur. Fransızca’da da benzer bir terim “science de la traduction” (“çevirinin bilimi”) bilim çevrelerinde kendisine bir yer edinmiştir (Holmes 1988: 69-70).

Holmes, İngilizce’de bu terimlere benzer bir terimin Eugene Nida tarafından kullanıldığını açıklar: 1964 yılında yayımlanan kuram kitabını Nida, *Towards a Science of Translating (Çeviri Eyleminin Bilimine Doğru)* olarak adlandırmıştır. Ancak Holmes’a göre Nida bu terimi bütün çeviri alanını kapsamak üzere değil de, çeviri eylemini yaparken yaşanan süreci yalnızca bir açıdan tanımlamak üzere kullanmaktadır. Anadili İngilizce olmayan birçok kişinin “science of translation” ya da “translation science” (“çevirinin bilimi”) terimini tüm çeviri alanını belirtmek için en uygun terim olarak öne sürecek kadar ileri gittiklerini ifade eden Holmes, 1970 yılında Bausch, Kelgraf ve Wilss’in çeviri alanının bütününe ilişkin yaptıkları analitik bibliyografalarına başlık olarak bu terimi kullandıklarını, böylelikle de bu terimin öneminin büyük

ölçüde arttığını belirtir. Holmes'a göre alınan bu kararlar çeviri alanında sevindirici bir gelişme değildir (Holmes 1988: 70).

Holmes bu değerlendirmesini “Übersetzungswissenschaft” terimine karşı olduğu için yapmadığını, asıl sorunun, çeviri alanının bir “Wissenschaft” olup olmadığına değil de, her “Wissenschaft”ın tam olarak bir bilim dalı sayılıp sayılmayacağına yattığını açıklar. Öte yandan Holmes, o dönemde oldukça az kişinin dilbilimin tam anlamıyla bir bilim sayılabilecek kadar kesinliğe ulaşmadığı, resmiyet kazanmadığı ve yeterli paradigma üretmediği düşüncesine karşı çıktığını da sözlerine ekler. Ancak hemen hemen herkesin, edebi bilimlerin İngilizce'deki “science” (“bilim”) teriminin gerçek anlamıyla bir bilim olmadığı ve gelecekte de olamayacağı konusunda hemfikir olduklarını ileri sürer. 1970'li yıllarda çok az kişinin Almanca'daki “Sprachwissenschaft” (“Dilbilim”) ve “Literaturwissenschaft” (“Edebiyat Bilimi”) terimlerinin kullanılmasına karşı çıktığının, aynı şekilde de kendisinin çeviri eylemini ve çevirileri inceleyen bilim dalının, sosyoloji, tarih, felsefe ve edebi bilimlerden çok matematik, fizik, kimya ve hatta biyolojiyle bir tutulmasına yol açabilecek bir terim kullanımından yana olmadığını önemle altını çizer.

Sağlıklı bir çözüm için Holmes, İngilizce'de yeni bilim dallarını adlandırmak üzere kullanılan “studies” sözcüğünü gündeme getirir. Bu terimin kullanımına örnek olarak ise şu alanları örnek verir: “Russian studies” (“Rus kültürü bilimi”), “American Studies” (“Amerikan kültürü bilimi”), “Commonwealth studies” (“İngiliz kültürü bilimi”), “population studies” (“nüfusbilim”), “communication studies” (“iletişimbilim”). Holmes, “studies” sözcüğünün yol açtığı sorunları, örneğin bu sözcüğün sıfat haline dönüştürülmesindeki zorluğu bildiğini belirtir. Ancak ona göre, en uygun terim yine de “translation studies” tir (Holmes 1988: 70).

2.3. Türkçe'deki “Çeviribilim” Terimi Kullanımı Üzerine Görüşler

Yukarıdaki bölümlerde de görüldüğü üzere, İngilizce'de Holmes'un “translation studies” terimini önermede farklı çekinceleri bulunmaktadır. Daha önce irdelenen terimin Türkçe karşılığında ise, kimi yönleriyle birbirleriyle örtüşen kimi yönleriyle ise birbirleriyle çelişen çekincelerle farklı bir öneri getirildiği açıktır: “çeviribilim”.

Bu önerinin Türkiye şartlarında onay alıp kullanılmasının altında birçok neden yatmaktadır. Hiç kuşku yok ki birinci neden, kendisinin bir üst dalı olarak görülen “linguistics” alanının Türkçe’de “dilbilim” olarak kabul görüp kullanılmasıdır. İki alan arasında bir koşutluk kurularak böyle bir seçime gidildiği ileri sürülebilir. İkinci neden ise, yeni kurulan bir bilim dalının resmîyet kazanıp kabul görmesi için, önerilen terimde “-bilim” ekinin bulunmasının sözü edilen bilim dalını meşrulaştırmada önemli bir etkisi olacağıdır: “çeviribilim”. Ne var ki, “bilim” teriminin İngilizce kullanımında aynen görüldüğü üzere, buradaki “-bilim” eki de sosyal bilimlerin nasıl bir bilim olduğuna ilişkin yüzyıllardır yürütülen tartışmayı beraberinde getirir. Nitekim Holmes da bu konuya makalesinde değinmiştir. Burada dikkate alınması gereken temel nokta, “bilim” teriminin geçmişteki ve günümüzdeki kavramsal anlam yüküdür. Üçüncü neden ise, bu “-bilim” eki olmadığı takdirde, bu konuda eğitim veren kurumları salt meslek okulları olarak görülebileceği gerçeğidir; başka bir deyişle bilimsellik boyutunun göz ardı edilmesi gibi bir tehlike ortaya çıkabilir. Ayrıca, “çeviribilim” teriminin Türkçe’de kullanılmasıyla birlikte, Holmes’un sözünü ettiği “translation studies” teriminin sıfat haline dönüşmesindeki zorluk, böylelikle giderilmiş olacaktır (çeviribilimsel).

3. Sonuç Gözlemleri

Sonuç olarak, XX. yüzyılın ortalarında çeviri alanında birçok değişiklik yaşanmıştır; yaşanan bu değişikliklerin kökeninde dilbilimin de bir etkisi olduğu yadsınamaz. Yalnızca çeviriden değil, çeviribilimden de söz etmenin mümkün olmasında dilbilimin de büyük bir payı vardır; çünkü çevirinin özerk bir bilim dalı olarak ele alınmasını sağlayan etmenleri, belli bir dönem için dilbilimin sağladığı unutulmamalıdır. Çeviribilimin doğası gereği her zaman “disiplinlerarası” bir kimlik taşıdığı ve taşıyacağı açıktır. Bu durumda çeviribilimin diğer bilim dallarıyla kurduğu yakın ilişkiler, bu renkli kimliğin sunduğu çeviri odaklı zenginlikler olarak ele alınmalıdır.

Kaynakça

- Baker, Mona (ed.) (2001) *Encyclopedia of Translation Studies* (1. Baskı: 1998), Routledge, Londra.
- Bengi-Öner, Işın (1999) *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Bengi-Öner, Işın (1999) *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Catford, J. C. (1965) *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, Oxford.
- Eruz, Sakine (2003) *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual, İstanbul.
- Holmes, James S. (1988) "The Name and Nature of Translation Studies" *Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies* (1972), Amsterdam/Rodopi, 66-88.
- Karadağ, Ayşe Banu (2003) "Edebiyat ve Kültür Dizgesini Şekillendirmede 'İdeolojik' Açıdan Çevirinin ve Çevirmenin Rolü", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karadağ, Ayşe Banu (2005) "Çeviri Kuramları Bağlamında Çeviri Eğitime Genel Bir Bakış", *Litera* (yayıma hazırlanmakta), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ladmiral, René (2004) "Genel Çeviribilim Sorunları" (çev. M. Rifat ve S. Rifat) *Çeviri(bilim) Nedir?*, Dünya Yayınları, İstanbul, 213-232.
- Yazıcı, Mine (2001) *Çeviribilime Giriş*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yazıcı, Mine (2005) *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual, İstanbul.